

«СРІБНЕ ВОЛОНТЕРСТВО» ЯК ОДНА З ФОРМ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ, АДАПТАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ЛІТНЬОГО НАСЕЛЕННЯ

Коваль О. П., *д-р екон. наук, центр економічних і соціальних досліджень НІСД*

Зазвичай літні люди, вийшовши на пенсію, опиняються в ситуації подвійної кризи: з одного боку це *криза соціальна*, коли людина позбавляється роботи, а отже й осмисленої участі в житті суспільства, звичного середовища спілкування та ритму життя; з іншого боку – *криза вікова*, коли у літньої людини змінюються цілі та пріоритети. Іноді люди старшого віку відчують втрату майбутнього, оскільки для них воно заповнюється невизначеністю і беззмістовністю, що викликає тяжке почуття непотрібності. Виникає потреба пошуку нового сенсу життя.

Одним з дієвих способів подолання такої подвійної кризи є «срібне волонтерство» – добровільна й безоплатна участь літніх людей у діяльності, що спрямована на вирішення актуальних соціальних, культурних, економічних, екологічних проблем суспільства, для здійснення якої люди застосовують власні знання, уміння та зусилля. Водночас безкоштовне виконання робіт чи надання послуг особами, що здійснюється на основі сімейних, дружніх чи сусідських відносин, не є волонтерською діяльністю.

Інколи вважається, що «срібне волонтерство» – це благодійна діяльність, спрямована на людей літнього віку. Почасти це так, оскільки об'єктом такої діяльності дійсно можуть бути літні люди. Проте це лише один зі складників «срібного волонтерства», тоді як повний перелік його об'єктів значно ширший.

Участь літніх людей у «срібному волонтерстві» дає їм змогу не лише розширити соціальні зв'язки та застосувати знання і досвід, накопичені протягом життя, а й активно реалізувати себе, підвищити свою значущість на рівні як сім'ї, так і громади чи суспільства загалом. Добровольча активність людей старшого віку в цьому контексті є важливою складовою частиною їхньої соціалізації, активізації; підвищує їхню самооцінку, зміцнює фізичне та психічне здоров'я; сприяє психологічному благополуччю, стійкості до стресів, інформаційних навантажень та інших викликів сучасності.

На основі аналізу даних шостої хвилі Європейського соціального обстеження (European Social Survey, ESS) доведено, що здійснення волонтерської діяльності позитивно впливає на рівень щастя респондентів 50 років і старше. Порівняно з відсутністю такої діяльності або епізодичною участю в ній (рідше ніж раз на шість місяців) лише інтенсивне волонтерство (не рідше одного разу на місяць) значно підвищує шанси відчувати щастя¹.

¹ Morrow-Howell N., Hinterlong J., Rozario P. A., Tang F. Effects of Volunteering on the Well-Being of Older Adults, *The Journals of Gerontology: Series B*. 2003. Vol. 58, no. 3. P. 137–145.

«Срібне волонтерство» надзвичайно поширене в розвинених країнах. У США, наприклад, сьогодні у волонтерській діяльності бере участь понад чверть пенсіонерів. Загалом вони витрачають на безоплатну допомогу в локальних або загальнонаціональних проєктах близько 3 млрд годин на рік. Загальна вартість їхніх послуг оцінюється в 75 млрд дол.

Згідно з опитуваннями, у Сполученому Королівстві кожен п'ятий пенсіонер залучений щонайменше до двох волонтерських проєктів. Це означає, що кількість добровольців старшого віку становить не менше 2,2 млн осіб.

У Німеччині волонтерською роботою займається кожна третя особа між 55 і 64 роками і кожна п'ята – віком 65–74 років. За прогнозами фахівців, ця цифра з кожним роком зростатиме, адже тривалість життя поступово збільшується, а світ повільно старіє².

В Україні поняття «волонтер» до 90-х років ХХ століття не існувало. Людей, які займалися суспільно корисною справою, називали добродійцями, благодійниками, альтруїстами, громадськими активістами, меценатами. У законодавстві цей термін з'явився у 2011 р. з прийняттям Закону України «Про волонтерську діяльність».

Загалом проблематиці волонтерства в Україні присвячено чимало публікацій, від початку війни їх кількість значно зросла. Проте переважна більшість з них висвітлює волонтерство на користь ЗСУ, внутрішньо переміщених осіб, нужденних та інших соціальних категорій. Натомість тематиці «срібного волонтерства» експертна спільнота приділяє не виправдано мало уваги, тоді як в умовах старіння населення воно набуває та й надалі набуватиме дедалі більшої актуальності.

Унікальна особливість «срібного волонтерства» полягає в тому, що воно є потужним стимулом для розвитку міжпоколінних комунікацій. Рух «срібні волонтери» не тільки допомагає подолати соціальну виключеність, а й дозволяє передавати молоді накопичений десятиліттями досвід на основі заняття єдиною справою – волонтерством. Єдині цілі стають основою наставництва, яке у волонтерському русі реалізується як двосторонній процес: старше покоління є наставником у передачі життєвого досвіду, ефективних практик допомоги різним цільовим групам – багатодітним сім'ям, ветеранам тощо.

А молоде покоління, своєю чергою, допомагає «срібним волонтерам» подолати цифровий розрив, консультуючи їх у питанні застосування цифрових технологій у процесі соціально-значущої діяльності.

Отже, «срібне волонтерство» можна розглядати з трьох позицій:

1. Як допомогу з боку держави та некомерційних організацій людям старшого віку.
2. Як можливість соціальної адаптації.
3. Як засіб подолання стійких стереотипів щодо літніх людей.

Наразі в Україні немає загальнодержавної цільової програми з підтримки розвитку волонтерства, яка б популяризувала цей рух, хоча на місцевому рівні такі програми існують. Наприклад, розпорядженням начальника Покровської міської військової адміністрації Покровського району Донецької області від 18 вересня 2023 р. № 1520рг

² Новий статус – нові можливості. Волонтерство людей поважного віку URL: https://www.dvv-international.org.ua/fileadmin/files/eastern-neighbors/Ukraine_pics/Publications/New-status-new-possibilities_2017-min.pdf

затверджено Програму сприяння розвитку волонтерства Покровської територіальної громади на 2023–2027 роки (далі – Програма).

Програма передбачає такі заходи сприяння розвитку волонтерства:

1. Забезпечення сприятливих умов для розвитку волонтерства, підвищення рівня самоорганізації жителів у територіальній громаді для участі у волонтерській діяльності.
2. Сприяння інституційному розвитку організацій та установ у громаді, які залучають до своєї діяльності волонтерів через проведення освітніх та інших заходів.
3. Популяризація, посилення участі жителів громади у волонтерській діяльності та забезпечення поінформованості громади через упровадження постійно діючої інформаційно-просвітницької кампанії.
4. Забезпечення системної участі організацій та установ, що залучають волонтерів, до формування та розв’язання питань місцевого значення, а також посилення комунікації між собою та з органами місцевого самоврядування, розвиток волонтерських мереж.

Кожен з наведених заходів конкретизується відповідними завданнями. Зазначимо, що у Програмі «срібне волонтерство», хоча й мається на увазі, проте не виділено в окрему категорію, що, на наш погляд, є недоліком. Інший недолік – відсутність у Програмі заходів заохочення «срібних волонтерів», які в силу свого пенсійного статусу мають менші матеріальні можливості для участі в цій діяльності.

До найпоширеніших заходів заохочення «срібних волонтерів» можна віднести:

- надання грантової підтримки на реалізацію добровольчих проєктів;
- надання технічного обладнання і приміщень для роботи та дозвілля в рамках волонтерської діяльності в безоплатне користування;
- надання безкоштовних квитків на міжнародні, загальноукраїнські, міжрегіональні та регіональні заходи;
- надання запрошень на навчальні вебінари, лекції, форуми, майстер-класи різної спрямованості;
- оплата проїзду для участі в міжрегіональних та всеукраїнських заходах з тематики волонтерства;
- надання можливості участі в соціальному туризмі;
- грошове заохочення найактивніших громадян похилого віку, які є членами громадських організацій;
- вручення сувенірів, подарунків, відзнак та нагород.

Хоча впродовж останніх років кількість волонтерських ініціатив, організацій та установ, що залучають до своєї діяльності волонтерів по всій Україні, збільшується, цьому процесу ще бракує стійкості. Потрібно більше інформації щодо можливості доступу до волонтерства, популяризації волонтерської діяльності, формування позитивної культури та іміджу волонтера, фінансової та правової грамотності ведення волонтерської, благодійної діяльності³.

Необхідно привернути увагу територіальних громад до проблеми волонтерства, у тому числі «срібного», та надати їм відповідну методичну допомогу. Тому доцільно розробити та затвердити *Типову програму розвитку волонтерства в територіальній*

³ Програма сприяння розвитку волонтерства Покровської територіальної громади на 2023–2027 роки. URL: https://pokrovsk-rada.gov.ua/upload/files/o_1hck302flmh9kmvn7314493qto.pdf

громаді, в якій передбачити, серед іншого, комплекс заходів щодо розвитку «срібного волонтерства», зокрема й заохочення літніх людей до цього виду діяльності.